

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού
Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Ιστορίες Γραφής:
άνθρωποι, πολιτεύματα, θεσμοί, λατρείες, οικονομία

ήμνος

Αρχαιολογικό Μουσείο Λήμνου

Συντονισμός υποέργου:	Αθανάσιος Θέμιος, Αρχαιολόγος, δφ. Ιωάννα Βενιέρη, Αρχαιολόγος, δφ.
Γενική επιμέλεια:	Ιωάννα Βενιέρη, Αρχαιολόγος, δφ. Ελένη Ζαββού, Αρχαιολόγος, MSc - Ιστορικός
Σχεδιασμός περιεχομένου:	Ιωάννα Βενιέρη, Αρχαιολόγος, δφ. Σταματούλα Μακρυνόδη, Αρχαιολόγος, δφ. Θάλεια Σπυριδάκι, Αρχαιολόγος - Μουσειολόγος, MA Νικόλαος Σούμας, Αρχαιολόγος - Μουσειολόγος, MA
Συγγραφή κειμένων:	Ελένη Ζαββού, Αρχαιολόγος, MSc - Ιστορικός Σταματούλα Μακρυνόδη, Αρχαιολόγος, δφ. Κοκόνα Ρούγγου, Αρχαιολόγος (ΕΦΑ Λέσβου) Θάλεια Κυριακοπούλου, Αρχαιολόγος (ΕΦΑ Λέσβου)
Επιστημονική επιμέλεια:	Ελένη Ζαββού, Αρχαιολόγος, MSc - Ιστορικός
Αρχαιολογική τεκμηρίωση:	Κοκόνα Ρούγγου, Αρχαιολόγος (ΕΦΑ Λέσβου) Θάλεια Κυριακοπούλου, Αρχαιολόγος (ΕΦΑ Λέσβου)
Γραφιστική και καλλιτεχνική επιμέλεια:	Γιώργος Κυριακάκης, Γραφίστας Νικιάννα Σοφιά, Εικονογράφος
Φωτογραφίες:	ΕΦΑ Λέσβου
Διοικητική υποστήριξη:	Γεώργιος - Αναστάσιος Παρασκευόπουλος, Διοικητικός - Λογιστής, MSc Αναστασία Γκουτενούδη, Διοικητικός - Οικονομικός

ISBN: 978-618-86562-4-6

Μάρτιος 2023

Εκτύπωση- Βιβλιοδεσία: PressiousArvanitidis

Ιστορίες Γραφής: άνθρωποι, πολιτεύματα, θεσμοί, λατρείες, οικονομία

Αρχαιολογικό Μουσείο Λήμνου

*Ω Λήμνος, δώσε απόκριση.
— Σ' αυτό το κόμμα, πες του,
εδούλευε τους κεραυνούς το χέρι του Ηφαίστου!*

Κωστή Παλαμά Η κόρη της Λήμνου

Λίγα λόγια για το πρόγραμμα

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ιστορίες Γραφής: άνθρωποι, πολιτεύματα, θεσμοί, λατρείες, οικονομία» αποτελεί μια συνεργασία του Επιγραφικού Μουσείου, που διαφυλάσσει τα γραπτά κείμενα της αρχαιότητας σε λίθο, με τα Αρχαιολογικά Μουσεία Θάσου, Δράμας, Σαμοθράκης, Αιανής, Νικόπολης, Πάρου, Κέας, Μήλου, Καλύμνου, Κω, Λήμνου, Μυτιλήνης και την Αρχαιολογική Συλλογή Ερεσού.

Στόχος του προγράμματος είναι η εξοικείωση των μαθητών και των μαθητριών της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με τις αρχαίες ελληνικές επιγραφές μέσα από ειδικά σχεδιασμένες δραστηριότητες.

Επιλεγμένες επιγραφές δίνουν απαντήσεις σε ερωτήματα που αφορούν στους ανθρώπους, τα πολιτεύματα, τους θεσμούς, τις λατρείες και την οικονομία, αποκαλύπτουν πτυχές της καθημερινής ζωής στην αρχαιότητα και μας βοηθούν να κατανοήσουμε και να ανασυνθέσουμε την ιστορία του κάθε τόπου.

Η σημασία της επιγραφικής

Η Επιγραφική είναι η επιστήμη που ασχολείται με τη μελέτη των αρχαίων επιγραφών, των κειμένων που έχουν διασωθεί αυτούσια από την αρχαιότητα γραμμένα πάνω σε διάφορα σκληρά υλικά, όπως η πέτρα, το μέταλλο, ο πηλός, το ξύλο.

Οι επιγραφές είναι οι άμεσες γραπτές πηγές της αρχαιότητας και παρέχουν σημαντικές πληροφορίες τόσο για την κατανόηση της κοινωνίας που τις δημιούργησε σε ιδιωτικό και κυρίως σε δημόσιο επίπεδο, όσο και για την εξέλιξη της ελληνικής γραφής.

Αρχαιολόγοι, ιστορικοί και φιλόλογοι είναι οι επιστήμονες που ασχολούνται με τη μελέτη, την ανάγνωση, τη συμπλήρωση (στην περίπτωση των φθαρμένων μνημείων), την ερμηνεία, τη μεταγραφή και τη χρονολόγηση των επιγραφών.

Λίγα λόγια για το Αρχαιολογικό Μουσείο της Λήμνου και την επιγραφική συλλογή του

Το κτήριο του Αρχαιολογικού Μουσείου Λήμνου οικοδομήθηκε στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, πιθανώς στο τέλος του 19ου αιώνα, με σκοπό να στεγάσει το τουρκικό Διοικητήριο. Βρίσκεται στην πόλη της Μύρινας, στην συνοικία του Ρωμείου Γιαλού.

Η ιδέα να στεγαστεί εδώ το Αρχαιολογικό Μουσείο πρωτοσυστήθηκε το 1930. Τελικά, το 1939, το κτήριο πουλήθηκε από την κοινότητα Κάστρου στο Παλλημνιακό Σχολικό Ταμείο, με τον όρο να δωρηθεί στο Δημόσιο για να στεγάσει το Αρχαιολογικό Μουσείο της Λήμνου.

Εν τω μεταξύ, οι μεγάλες ανασκαφές της Ιταλικής Αρχαιολογικής Σχολής από το 1926 έως το 1936 στην Πολιόχνη, το Καβείριο και την Ηφαιστία είχαν φέρει στο φως σπουδαία ευρήματα, τα οποία μεταφέρθηκαν στην Μύρινα και καθώς δεν υπήρχε Μουσείο για τη φύλαξή τους, τοποθετήθηκαν στα υπόγεια του Γυμνασίου της πόλης, δίπλα δηλαδή στο κτήριο που μελλοντικά θα στέγαζε το Αρχαιολογικό Μουσείο.

Κατά τη γερμανική κατοχή, το κτήριο του Γυμνασίου επιτάχτηκε, τα αρχαία πετάχτηκαν στην αυλή του και την ίδια περίοδο κάποια μεταφέρθηκαν στο Μουσείο της Μυτιλήνης και άλλα στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο στην Αθήνα.

Το 1956, το κτήριο που θα στέγαζε το Αρχαιολογικό Μουσείο Λήμνου, άρχισε να επισκευάζεται, καθώς στα χρόνια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου είχε υποστεί πολλές φθορές. Οι εργασίες ανακαίνισης ολοκληρώθηκαν το 1960 και την ίδια χρονιά άρχισε η προετοιμασία της έκθεσης από την Ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία σε συνεργασία με την Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών.

Η πρώτη εκείνη έκθεση παρέμεινε έως το 1991, οπότε διαλύθηκε προκειμένου να επισκευασθεί εκ νέου το κτήριο του Μουσείου, να εκσυγχρονιστεί η παρουσίαση των εκθεμάτων και οι προθήκες να εμπλουτισθούν με τα ως τότε νέα ευρήματα. Στον πρώτο όροφο παρουσιαζόταν η προϊστορική Λήμνος, καθώς και τη συλλογή των γλυπτών και των επιγραφών. Στις επιγραφές περιλαμβάνονταν λίθινοι όροι για την υποθήκευση οικιών και κτημάτων και πολλά ψηφίσματα από το ιερό των Καβείρων και την Ηφαιστία.

Το 2014, ο ισχυρός σεισμός που έπληξε το νησί προκάλεσε σοβαρότατες φθορές στο κτήριο και την έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Λήμνου. Οι εργασίες επισκευής και επανέκθεσής του εντάχθηκαν σε πρόγραμμα ΕΣΠΑ. Στη νέα έκθεση η συλλογή των επιγραφών παρουσιάζεται στον β΄ όροφο μαζί με τα ευρήματα των ιστορικών χρόνων της Ηφαιστίας, της Μύρινας και του Καβείριου, ζωντανοί αφηγητές της πολιτείας της αρχαίας Λήμνου.

Λήμνος

*...εἶσαι ἴμεν ἐς Λῆμνον, ἐνκτίμενον πτολίεθρον,
ἢ οἱ γαίαιων πολὺν φιλτάτη ἐστὶν ἀπασέων.*

*ἄφησε να φανεί πως πάει στη Λήμνο, οχυρωμένη
και καλοχτισμένη πόλη — της ἔτρεφε την πιο μεγάλη αγάπη,
την προτιμούσε ἀπὸ τις ἄλλες χώρες.*

Ομήρου, *Οδύσσεια* θ, 283-284 (μετάφραση Δ.Ν. Μαρωνίτης)

Tο νησί της Λήμνου, σε θέση κομβική στο βόρειο Αιγαίο, αποτελούσε στην αρχαιότητα σταθμό των θαλασσοπόρων στα ταξίδια τους προς τον Ελλήσποντο και τα βόρεια παράλια της Μικράς Ασίας με σκοπό την αναζήτηση μετάλλων. Εκεί σύμφωνα με τον μύθο, σταμάτησαν οι Αργοναύτες κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους προς την Κολχίδα αναζητώντας το χρυσόμαλλο δέρας, εκεί εγκατέλειψαν τον πληγωμένο Φιλοκτήτη οι Αχαιοί στον δρόμο τους προς την Τροία. Τα αρχαιολογικά ευρήματα τεκμηριώνουν τη σημασία του νησιού ως εμπορικού σταθμού και ως κέντρου κατεργασίας μετάλλων ήδη από τους προϊστορικούς χρόνους. Γι' αυτό οι αρχαίοι Έλληνες τοποθέτησαν στη Λήμνο το εργαστήριο του Ηφαίστου, του θεού της φωτιάς και της μεταλλουργίας. Η μεταλλουργική δραστηριότητα στο νησί τεκμηριώνεται ανασκαφικά από τα τέλη της 4ης χιλιετίας π.Χ. (Υστερη Νεολιθική εποχή), ενώ συστηματοποιείται την 3η χιλιετία π.Χ. (Εποχή του Χαλκού), εποχή κατά την οποία χρονολογούνται οι μεγάλοι οικισμοί της Πολιόχνης και της Μύρινας.

Το νησί κατοικείται από τον 11ο έως τον 6ο αι. π.Χ. (Γεωμετρικοί και Αρχαϊκοί χρόνοι). Κατά την εποχή αυτή στο νησί κατοικούσαν επίσης τοπικά φύλα, τα οποία ο Όμηρος αποκαλεί Σίντιες με «άγρια φωνή». Ο Ηρόδοτος αναφέρει τους Μινύες και τους Πελασγούς, ενώ ο Θουκυδίδης αποκαλεί τους κατοίκους του νησιού Τυρρηνοί, δηλαδή Ετρούσκους. Η παρουσία των Τυρρηνών/Ετρούσκων στο νησί τεκμηριώνεται και από την περίφημη στήλη των Καμινίων (6ος αι. π.Χ.), που βρίσκεται σήμερα στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας και φέρει δύο επιγραφές σε ελληνικό αλφάβητο, που αποδίδουν όμως γλώσσα συγγενή με την Ετρουσκική.

Στα τέλη του 6ου αι. π.Χ. το νησί κατακτήθηκε από τους Πέρσες, αλλά το 499 π.Χ. ο Αθηναίος Στρατηγός Μιλτιάδης το ανακατέλαβε για μικρό χρονικό διάστημα.

Μετά την ένταξη της Λήμνου στη Δηλιακή (Α΄ Αθηναϊκή) συμμαχία και την εγκατάσταση Αθηναίων κληρούχων στο νησί (440-439 π.Χ.), η Λήμνος θεωρούνταν αθηναϊκό έδαφος. Οι κληρούχοι αναπαρήγαγαν τους πολιτικούς θεσμούς της Αθήνας και οργανώθηκαν σύμφωνα με τις 10 φυλές του Κλεισθένη και τους Αττικούς δήμους. Ακόμα και κατά τους Ελληνιστικούς και τους Ρωμαϊκούς χρόνους υπήρξαν περίοδοι, κατά τις οποίες η Λήμνος ήταν «Αθηναϊκή».

Θεοί και άνθρωποι, που συνδέθηκαν με το νησί παρουσιάζουν επιγραφές από το Αρχαιολογικό Μουσείο της Λήμνου! Ας τους γνωρίσουμε!

Ήφαιστος

Γεννήθηκα άσχημος και κωλός (κουτσός) και γι' αυτό η μητέρα μου, η θεά Ήρα, με πέταξε από τον Όλυμπο. Για να την εκδικηθώ της έστειλα δώρο έναν χρυσό θρόνο. Όταν εκείνη κάθισε στον θρόνο, αόρατα δεσμά (που μόνο εγώ μπορούσα να λύσω) την έδεσαν χειροπόδαρα. Με την παρέμβαση του θεού Διονύσου που με μέθυσε με κρασί και με οδήγησε στην Ήρα, την ελευθέρωσα και με τον τρόπο αυτό επανήλθα στον Όλυμπο.

Η Λήμνος ήταν το αγαπημένο μου νησί. Εδώ είχα το εργαστήριό μου, εδώ με υποδέχτηκαν οι Σίντιες όταν εκδιώχθηκα από τον Όλυμπο, εδώ με τιμούσαν οι κάτοικοι. Η αρχαιότερη πόλη της Λήμνου, κατά τους ιστορικούς χρόνους, η Ηφαιστία, φέρει το όνομά μου.

Θα σας παρουσιάσω ένα ψήφισμα προς τιμήν των χειροτονηθέντων Ιεροποιών από το Καβείριο.

Φιλοκτήτης

Συμμετείχα στην εκστρατεία των Αχαιών ενάντια στην Τροία ως αρχηγός επτά πλοίων με Θεσσαλούς πολεμιστές. Όταν σταματήσαμε στη Λήμνο για ανεφοδιασμό, ένα δηλητηριώδες ερπετό με δάγκωσε στο πόδι. Η πληγή μου, όχι μόνο δεν έκλεινε, αλλά ανέδιδε δυσάρεστη οσμή. Για τον λόγο αυτό με εγκατέλειψαν μόνο μου στο νησί και συνέχισαν το ταξίδι τους. Αυτή η συμπεριφορά τους με στεναχώρησε πολύ. Παρέμεινα σε μια σπηλιά για δέκα χρόνια, όσα χρόνια οι Αχαιοί πολιορκούσαν την Τροία χωρίς αποτέλεσμα.

Σύμφωνα με έναν χρησμό, η Τροία δεν θα έπεφτε χωρίς το ανίκητο τόξο του Ηρακλή. Το τόξο αυτό το είχα εγώ, αφού μου το είχε χαρίσει ο ήρωας λίγο πριν «πεθάνει» και γίνει αθάνατος. Για αυτό, ο πολυμήχανος Οδυσσέας συμβούλεψε τον Νεοπτόλεμο, τον γιο του Αχιλλέα, να με παραπλανήσει για να τον ακολουθήσω στην Τροία.

Θα σας παρουσιάσω μια απελευθερωτική επιγραφή.

Η Μεγάλη Θεά

Θεά της γονιμότητας και της δημιουργικής δύναμης της γης. Ταυτίζομαι με τη φρυγική θεότητα Κυβέλη και στον ελλαδικό χώρο με τη Ρέα, αλλά και με άλλες θεότητες.

Στη Λήμνο ήμουν η κύρια θεότητα και με λάτρευαν ως Μεγάλη Θεά Λήμνο. Ταυτιζόμουν με την Ελληνική Άρτεμη, τη Θρακική Βενδίδα και τη Μεγάλη Μητέρα των Φρυγών.

Το ιερό μου έχει βρεθεί στα όρια της αρχαίας πόλης της Ηφαιστίας. Τμήματα λατρευτικού αγάλματος γυναικείας θεότητας που βρέθηκαν σε αυτό το ιερό έχουν αποδοθεί στο άγαλμά μου.

Θα σας παρουσιάσω δύο αναθηματικές επιγραφές, αφιερώματα δηλαδή στους θεούς.

Η Αθηνά Λημνία

Είμαι το περίφημο χάλκινο άγαλμα, έργο του γλύπτη Φειδία, που αφιέρωσαν οι Αθηναίοι κληρούχοι της Λήμνου στην Ακρόπολη των Αθηνών.

Η ύπαρξή μου επιβεβαιώνει τους στενούς θρησκευτικούς δεσμούς της Λήμνου και της Αθήνας.

Σύμφωνα με τον περιηγητή Πausανία, το άγαλμα αυτό ήταν από τα πιο σημαντικά και αξιοθέατα αναθήματα, δηλαδή αφιερώματα, που βρίσκονταν στην Ακρόπολη.

Θα σας παρουσιάσω ένα τιμητικό ψήφισμα για έναν Αθηναίο πολίτη.

*Οι επιγραφές που έχουν επιλεγεί για τις ασκήσεις, βρίσκονται σε διαφορετικούς χώρους του Μουσείου. Για να τις εντοπίσετε, δείτε την κάτοψη που βρίσκεται στην εσωτερική σελίδα του οπισθοφύλλου.

Χρονολόγιο

Αρχαϊκή Εποχή
(700 – 480 π.Χ.)

512/11 π.Χ. Οι Πέρσες καταλαμβάνουν το νησί και επιβάλλουν ως τύραννο τον Λυκάρετο.
499 π.Χ. Ο αθηναίος στρατηγός Μιλτιάδης καταλαμβάνει τη Λήμνο.
493 π.Χ. Η Λήμνος βρίσκεται πάλι κάτω από περσικό ζυγό μετά την αποτυχία της επανάστασης των ελληνικών πόλεων της Ιωνίας. Αναγκάζεται να συμμετάσχει με πλοία στην εκστρατεία των Περσών εναντίον της Ελλάδας.

Κλασική Εποχή
(480 – 323 π.Χ.)

478/477 π.Χ. Μετά τους περσικούς πολέμους, εντάσσεται στη **Α΄ Αθηναϊκή (Δηλιακή) συμμαχία**.
440-439 π.Χ. Οι Αθηναίοι εγκαθιστούν **κληρούχους** στη Λήμνο, οι οποίοι φαίνεται ότι ζουν ειρηνικά με τους κατοίκους του νησιού.
Κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου οι Λήμνιοι ακολουθούν τους Αθηναίους εναντίον των Σπαρτιατών στις μάχες της Λέσβου, της Πύλου, της Χαλκιδικής, καθώς και στη Σικελική Εκστρατεία.
404-394/3 π.Χ. Η Λήμνος περιέρχεται στα χέρια των Σπαρτιατών μετά την ήττα των Αθηναίων στον Πελοποννησιακό πόλεμο. Οι Αθηναίοι κληρούχοι απομακρύνονται.
387/6 π.Χ. Μετά την **Ανταλκίδειο ειρήνη** η Λήμνος αναγνωρίζεται ως Αθηναϊκή.
354-352 π.Χ. Ενώ βρίσκεται υπό την κυριαρχία των Αθηναίων, η Λήμνος λεπλατείται από τον Φίλιππο Β΄, βασιλιά των Μακεδόνων, πατέρα του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Ελληνιστική Εποχή
(323 – 31 π.Χ.)

315-229 π.Χ. Η κυριαρχία της Λήμνου περνά διαδοχικά στα χέρια των στρατηγών του Μεγάλου Αλεξάνδρου με εξαίρεση το διάστημα 314-303/2 π.Χ., οπότε βρίσκεται και πάλι υπό αθηναϊκή κυριαρχία.
196 π.Χ. Βάσει των όρων της διακήρυξης της «ελευθερίας και ανεξαρτησίας των ελληνικών πόλεων» από τον Τίτο Φλαμινίνο στην Κόρινθο, η Λήμνος κηρύσσεται αυτόνομη με την παρουσία όμως ρωμαϊκής φρουράς.
167/6 π.Χ. Μετά τη νίκη των Ρωμαίων εναντίον του Περσέα, τελευταίου βασιλιά των Μακεδόνων, η ρωμαϊκή σύγκλητος επιστρέφει στους Αθηναίους τη Λήμνο, η οποία και παραμένει «αθηναϊκή» μέχρι τον 2ο αι. μ.Χ., όταν ο αυτοκράτορας Σεπτίμιος Σεβήρος την ανακηρύσσει ανεξάρτητη.

Ρωμαϊκοί Χρόνοι
(31 π.Χ. – 324 μ.Χ.)

267 μ.Χ. Η Λήμνος λεπλατείται από τους Γότθους και τους Έρουλους.

Α΄ Αθηναϊκή Συμμαχία

(5ος αι. π.Χ.)

Η Α΄ Αθηναϊκή ή Δηλιακή Συμμαχία ιδρύθηκε με πρωτοβουλία των Αθηναίων το 478/7 π.Χ. με σκοπό την προστασία των Ελληνικών πόλεων και την συνέχιση του πολέμου εναντίον των Περσών.

Κληρούχος

Ο πολίτης που έπαιρνε κλήρο γης (αγροτεμάχιο που δινόταν με κλήρωση) σε ξένο (εκτός της πόλης του) έδαφος.

Κληρουχία ήταν η διακλήρου απονομή γης σε ξένη χώρα. Στις Αθηναϊκές κληρουχίες οι κληρούχοι παρέμεναν πολίτες της Αθήνας σε αντίθεση με τους αποίκους, που ίδρυσαν ανεξάρτητες πόλεις.

Ανταλκίδειος ειρήνη

Είναι η ειρήνη που σύναψαν το 386 π.Χ. οι Σπαρτιάτες με τον βασιλιά των Περσών Αρταξέρξη Β΄, για τον τερματισμό του Κορινθιακού πολέμου. Πήρε το όνομά της από τον Σπαρτιάτη ναύαρχο Ανταλκίδα που μεσολάβησε για την υπογραφή της. Ο Κορινθιακός πόλεμος ανάμεσα στη Σπάρτη, το Άργος, την Κόρινθο, τη Θήβα και την Αθήνα, διήρκεσε από το 395 έως το 386 π.Χ. και τον είχε υποστηρίξει και χρηματοδοτήσει ο Πέρσης βασιλιάς.

Οι Αθηναίοι κληρούχοι της λήμνου, ως Αθηναίοι πολίτες που ήταν, υπάκουαν στους νόμους του αθηναϊκού πολιτεύματος και ακολουθούσαν την πολιτειακή οργάνωση της δημοκρατικής αρχαίας Αθήνας. Διοικούνταν, ωστόσο, ανεξάρτητα από τον δήμο των Αθηναίων. Στο νησί υπήρχαν δύο δήμοι κληρούχων, ο δήμος των Αθηναίων που κατοικούσαν στη Μύρινα και ο δήμος των Αθηναίων που κατοικούσαν στην Ηφαιστία.

Ένα τιμητικό ψήφισμα

Η επιγραφή αναφέρει τις τιμές που απονεμήθηκαν σε Αθηναίο πολίτη εξαιτίας της αρετής του και της δικαιοσύνης, που έδειξε προς τους Χαλκιδείς κατοίκους της Μύρινας. Οι τιμές περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων την ανέγερση της στήλης σε χώρο που παραχώρησε ο δήμος των Αθηναίων κληρούχων της Μύρινας στους Χαλκιδείς.

Στους τρεις τελευταίους στίχους της επιγραφής αναφέρονται το όνομα, το πατρώνυμο και ο δήμος καταγωγής του τιμώμενου προσώπου. Ποια είναι αυτά;

Το τιμώμενο πρόσωπο είχε μια ιδιότητα που αναφέρεται πριν το όνομά του. Ποια ήταν αυτή;

Ποιες ήταν οι τιμές που αποφασίστηκε να απονεμηθούν;

---

i Στην αρχαιότητα, η απονομή τιμών σε ένα πρόσωπο και η έκδοση ενός τιμητικού **ψηφίσματος** ήταν μια συλλογική διαδικασία που ξεκινούσε από την πρόταση ενός εισηγητή, που περνούσε από συζήτηση και ψηφοφορία στη συνέλευση του δήμου. Πολύ συχνά ένας χαρακτήρας αποτύπωνε το κείμενο στον λίθο.

Ψήφισμα
 Το κείμενο που εγκρίνεται με ψηφοφορία από ένα σύνολο προσώπων.

Οι πιστοί στα αρχαία χρόνια αφιέρωναν στους θεούς ως ένδειξη ευχαριστίας ή σεβασμού, όπως εμείς σήμερα κάνουμε τα τάματα στους αγίους.
 Οι επιγραφές που συνοδεύουν τα αναθήματα, δηλαδή τα αφιερώματα, λέγονται αναθηματικές επιγραφές.
 Οι επιγραφές αυτής της κατηγορίας μας δίνουν πληροφορίες όχι μόνο για τη λατρεία των θεών, αλλά διασώζουν και πολλές πληροφορίες για τους αναθέτες.

Αναθηματικές επιγραφές. Οι πιστοί αφιερώνουν στους θεούς.

2

Η μικρή βάση βρέθηκε στο ιερό των Καβείρων. Οι Κάβειροι λατρεύονταν ως θεοί της θάλασσας, της γονιμότητας και του αμπελιού. Θεωρούνταν παιδιά του Ηφαίστου και της Νύμφης Καβειρούς ή εγγόνια του θεού.
 Σύμφωνα με την επιγραφή, ο αναθέτης είχε το αξίωμα του κοσμητή. Στη Λίμνο, ο κοσμητής φαίνεται ότι ήταν, όπως και στην Αθήνα, ο υπεύθυνος για την εκπαίδευση των νέων στο γυμνάσιο (χώρος άθλησης και προπόνησης των πολιτών αλλά και πνευματικής καλλιέργειας κατά τους Ελληνιστικούς χρόνους). Ο αναθέτης αφιέρωσε ένα πλιακό ρολόι στους Μεγάλους Θεούς, που ήταν στημένο πάνω στην ενεπίγραφη βάση. Τα πλιακά ρολόγια τοποθετούνταν συχνά στα γυμνάσια για να δείχνουν τις ώρες λειτουργίας τους αλλά και τη διάρκεια των διαφόρων δραστηριοτήτων.

Να αντιγράψεις τους τρεις πρώτους στίχους της επιγραφής.

Ποιο είναι το όνομα του αναθέτη;

---

i Τα Καβείρια μυστήρια ήταν ετήσια γιορτή προς τιμήν των Καβείρων. Κατά τη διάρκεια της νύχτας γινόταν η μύση των πιστών μετά από καθαρμούς. Η γιορτή διαρκούσε εννέα ημέρες, μέχρι δηλαδή να φτάσει από την Δήλο το πλοίο με την ιερή φλόγα και το διάστημα αυτό παρέμεναν σβηστές οι φωτιές και οι εστίες στο νησί. Η υποδοχή της ιερής φλόγας γινόταν με δεήσεις και καθαγιασμούς. Η τελετές σχετίζονταν με την ιεροτελεστία της «πυρφορίας», κατά την οποία ξαναζωντανεύει η ανακάλυψη της φωτιάς από τους Σίντιες, τους πρώτους κατοίκους της Λήμνου.

Η επιγραφή προέρχεται από την Ίμβρο. Αναφέρει την επισκευή στοών του ιερού των Μεγάλων Θεών με έξοδα του αναθέτη. Πολλές από τις αρχαιότητες της Ίμβρου στάλθηκαν στην Αθήνα από τον μητροπολίτη Ίμβρου, Ιωακείμ, λίγο πριν τη μικρασιατική καταστροφή.

Ποιος ήταν ο αναθέτης;

Στον πέμπτο στίχο και των δύο επιγραφών αναφέρονται οι θεοί, στους οποίους αφιέρωσαν οι αναθέτες. Ποιοι είναι αυτοί;

---

i Ο Αθηναίος στρατηγός Μιλτιάδης κατέλαβε την Ίμβρο περί το 500 π.Χ. και στο νησί εγκαταστάθηκαν Αθηναίοι. Η Ίμβρος προσχώρησε στην Α΄ Αθηναϊκή (Δηλιακή) Συμμαχία που ιδρύθηκε το 478/77 π.Χ. Μετά την ήττα της Αθήνας στον Πελοποννησιακό πόλεμο (404 π.Χ.), κέρδισε για μικρό χρονικό διάστημα την ανεξαρτησία της από τους Αθηναίους, οι οποίοι όμως ανέκτησαν το έλεγχό της περί το 392 π.Χ. Στην Ίμβρο εστάλησαν τότε Αθηναίοι κληρούχοι. Φημισμένο στο νησί ήταν ένα ιερό των Μεγάλων Θεών.

Ορισμένοι δούλοι στην αρχαιότητα δεν έμεναν για πάντα δούλοι. Οι κύριοί τους μπορούσαν να επιτρέψουν την απελευθέρωσή τους. Οι ίδιοι οι δούλοι είχαν επίσης τη δυνατότητα να εξαγοράσουν την ελευθερία τους.

Απελευθέρωση δούλων στη Λήμνο

Στη Λήμνο συνηθιζόταν να απελευθερώνουν δούλους στο Ιερό των Καβείρων κατά τη διάρκεια της γιορτής των **Ωραίων**. Η ανακοίνωση της απελευθέρωσης γινόταν από έναν ιεροκήρυκα, ο οποίος εκλεγόταν για αυτόν ακριβώς τον λόγο και αναλάμβανε να «σπηλογραφήσει», δηλαδή να αναγράψει την απόφαση σε στήλη.

Στον τρίτο στίχο της επιγραφής αναφέρεται το όνομα του ιεροκήρυκα (κήρυκα των θυσιών) που **χειροτονήθηκε** για να καταγράψει σε λίθινη στήλη την πράξη απελευθέρωσης του δούλου. Να το σημειώσεις παρακάτω.

i Οι αρχαίοι Έλληνες χρονολογούσαν με βάση συγκεκριμένους άρχοντες που ονομάζονταν «επώνυμοι άρχοντες» και έδιναν το όνομά τους στο έτος.

Στην αρχή της απελευθερωτικής επιγραφής αναφέρεται το όνομα του επώνυμου άρχοντα, όταν αποφασίστηκε η απελευθέρωση του δούλου. Ποιος ήταν; Η πρόθεση *ἐπί* προηγείται του ονόματος και η έκφραση χρησιμοποιείται ακόμα και σήμερα με τον ίδιο τρόπο.

Επί

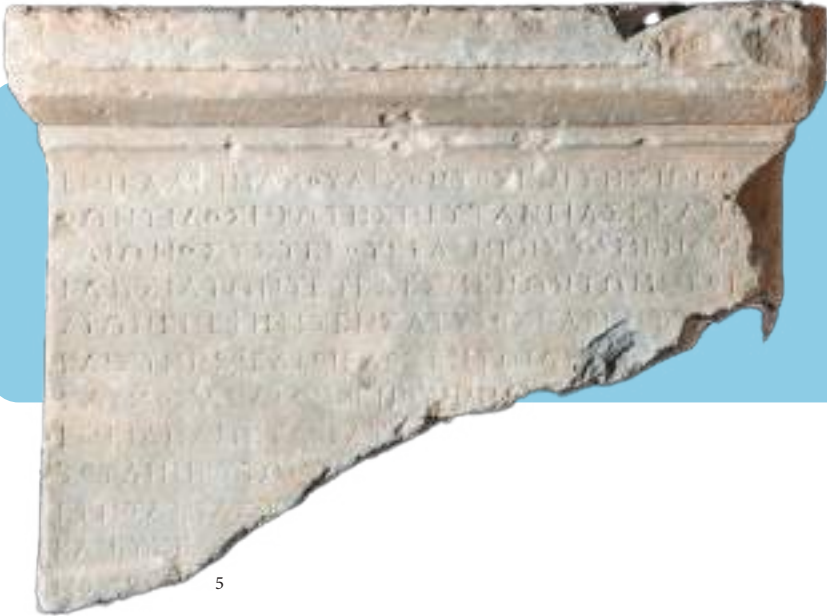
Χειροτονία
Στα αρχαία ελληνικά σήμαινε ψηφοφορία με ανάταση των χεριών.

Ώραϊος
Αυτός που βρίσκεται στην κατάλληλη ώρα, αυτός που είναι στην ακμή του.

Οι τετελεσμένοι είναι οι μνημένοι στα Καβείρια μυστήρια. Η συνέλευση (εκκλησία) και το πλήθος (δήμος) των μνημένων ήταν υπεύθυνοι για τις αποφάσεις που σχετίζονταν με λατρευτικά θέματα στον χώρο του Καβείριου. Από τις επιγραφές φαίνεται ότι η συνέλευση αυτή αντέγραφε την κανονική συνέλευση των πολιτών- κληρούχων.

Ψήφισμα προς τιμήν εκλεγμένων ιεροποιών στο Καβείριο

Η στήλη σώζει ένα ψήφισμα, προς τιμήν των «χειροτονηθέντων» ιεροποιών στο Καβείριο, δηλαδή των ιεροποιών που είχαν εκλεγεί στη συνέλευση με ανάταση των χειριών (χειροτονία). Κατά την αναγραφή της απόφασης έχουν ακολουθηθεί τα αθηναϊκά πρότυπα (αναφορά του ονόματος του επώνυμου άρχοντα, της πρυτανεύουσας φυλής) και το αττικό ημερολόγιο.

Με βάση τις παραπάνω πληροφορίες, μπορείς να απαντήσεις στις ερωτήσεις:

Ποιος ήταν ο επώνυμος άρχοντας;

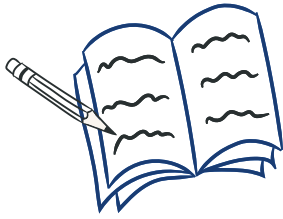
Ποιο μήνα του αττικού ημερολογίου ελήφθη η απόφαση;

ΟΙ 12 ΜΗΝΕΣ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ
 Το αττικό έτος ξεκινούσε με την πρώτη σελήνη μετά το θερινό ηλιοστάσιο (21/22 Ιουνίου).

1. Έκατομβαιών (Ιούλιος – Αύγουστος)	7. Γαμπλιών (Ιανουάριος – Φεβρουάριος)
2. Μεταγειτινιών (Αύγουστος – Σεπτέμβριος)	8. Άνθεστηριών (Φεβρουάριος – Μάρτιος)
3. Βοηδρομιών (Σεπτέμβριος – Οκτώβριος)	9. Έλαφηβολιών (Μάρτιος – Απρίλιος)
4. Πυανοψιών (Οκτώβριος – Νοέμβριος)	10. Μουνιχιών (Απρίλιος – Μάιος)
5. Μαιμακτηριών (Νοέμβριος – Δεκέμβριος)	11. Θαργελιών (Μάιος – Ιούνιος)
6. Ποσειδεών (Δεκέμβριος – Ιανουάριος)	12. Σκιροφοριών (Ιούνιος – Ιούλιος)

Ιεροποιοίς
 Ο άρχων που είχε την επιμέλεια των ιερών τελετών και θυσιών.

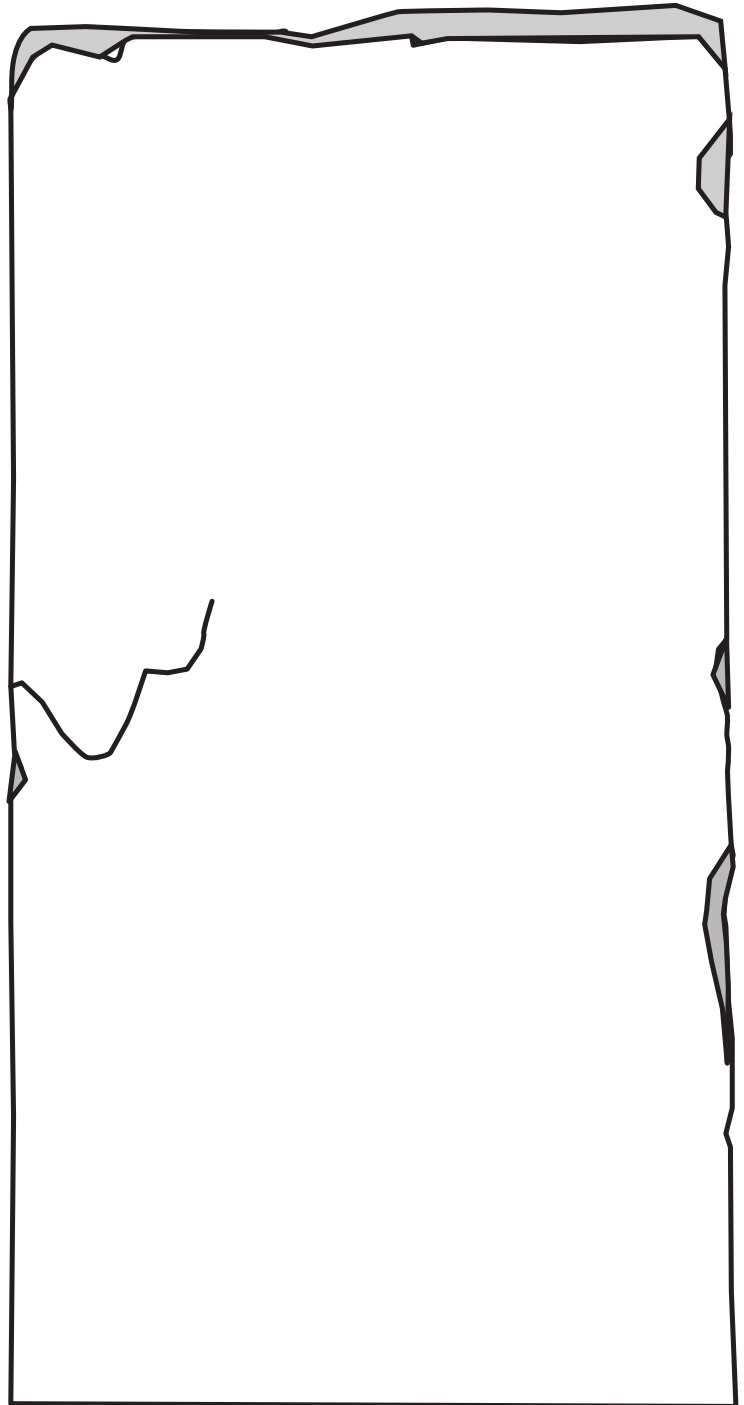
Ας δημιουργήσουμε ένα ψήφισμα, όπως οι αρχαίοι!
Γίνε και εσύ εισηγητής και πρότεινε στην τάξη σου ένα θέμα. Μετά την εισήγηση, η τάξη – σαν άλλη Εκκλησία του Δήμου – θα αποφασίσει. Στη συνέχεια, γράψτε το κείμενο του ψηφίσματος.

Ποιος παίρνει την απόφαση;

Ποιο είναι το θέμα;

Για ποιο λόγο πρέπει να ληφθεί η απόφαση;

Τέλος, σκεφτείτε πού θα μπορούσατε να τοποθετήσετε ή να αναρτήσετε το ψήφισμα αυτό, προκειμένου να μάθουν όλοι οι μαθητές του σχολείου την αποφασή σας.

Αρ. ευρ.	Μεταγραφή αρχαίου κειμένου	Απόδοση στη νέα Ελληνική	Χρονολόγηση επιγραφής
1 ΜΛ 2049 IG XII8, 4	[.....ε]πειδὴ καὶ ὁ δῆ- [μος ὁ] Ἀθ[η]ναίων ὁ ἐ[ν Μυρ]ίνει οἰκῶν ἔ- [δ]ωκεν χωρίον τοῖς Χαλκιδεῦσιν, στή- ῃσαι τὴν στήλην τὴν περὶ τοῦ ἐπιμε- λητοῦ καὶ ἀνεπιεῖν τὸν κήρυκα Διο- νυσίων τῶι ἀγῶνι τραγωιδῶν ὅτι Χ- αλκιδέες οἱ ἐν Μυρίναι οἰκοῦντες στεφανοῦσι τῶιδε τῶι στεφάνῳ τὸν ἐπιμελητὴν Θεόφιλον Μελίτωνος[ς] Ἄλωπεκῆθεν ἀνδραγαθίας ἕνεκα κ[α]- ὶ δικαιοσύνης τῆς εἰς τοὺς Χαλκι[δ]- έας τοὺς ἐν Μυρίναι οἰκοῦντας.	.....επειδὴ καὶ ὁ δῆμος τῶν Αθηναίων που βρίσκεται στη Μύρινα παραχώρησε χώρο στους Χαλκιδεῖς, να στήσουν αὐτὴν τὴ στήλη γιὰ τὸν ἐπιμελητὴ καὶ να αναγγεῖλει ὁ κήρυκας κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ δραματικοῦ ἀγῶνα στὰ Διονύσια ὅτι οἱ Χαλκιδεῖς που κατοικοῦν στη Μύρινα στεφανώνουν με αὐτὸ τὸ στεφάνι τὸν ἐπιμελητὴ Θεόφιλο (γιὸ) τοῦ Μελίτωνος ἀπὸ τὸν δῆμο τῆς Ἀλωπεκῆς γιὰ τὴν ἀρετὴ του καὶ τὴ δικαιοσύνη (που επέδειξε) στους Χαλκιδεῖς που κατοικοῦν στη Μύρινα. (Στ. Μακρυπόδη, Ε. Ζαββού)	352/1 π.Χ.
2 X 21 ASAA 19-21 (1941-43) αρ. 17	Δέξιππος Παγχάρου Παιανιεύς γενόμενος κοσμητῆς [Θε]οῖς Μεγάλοις τὸ ὠρολόγιον [ἀνέθηκεν].	Ὁ Δέξιππος (γιὸς) τοῦ Παγχάρου ἀπὸ τὸν δῆμο τῆς Παιανίας, που διετέλεσε κοσμητῆς στους Μεγάλους Θεοὺς τὸ ὠρολόγιον ἀφιέρωσε. (Ε. Ζαββού)	1ος αἰ. π.Χ.
3 2174 IG* XII 8, 73	Τίτος Ἀνναῖος Πρεῖμος ἐπισκευ- άσας τὰς στο- ὰς ἐκ τῶν ἰδίων Θεοῖς Μεγάλοις ἐπὶ ἱερέως Ἐπι- χάρου τοῦ Ὡ (Ἐπιχάρου) Στει- ριέως.	Ὁ Τίτος Ἀνναῖος Πρεῖμος ἐπισκεύασε τις στοᾶς με δικὴ του δαπάνη καὶ (τις ἀφιέρωσε) στους Μεγάλους Θεοὺς ὅταν ιερέας ἦταν ὁ Ἐπιχάρης ἀπὸ τὸ δῆμο τῆς Στειριάς. (Ε. Ζαββού)	
4 ΜΛ X20 ASAA 19-21 (1941-43) αρ. 16 καὶ ASAA 88 (2010) αρ. 2	ἐπὶ Φειδαντίδου ἀρχοντο- ς ὁ χειροτονηθεὶς ἱεροκῆρυ- ξ Μενεκράτης Χαιρεφίλ- ου ἐκ Κηδῶν τούσδε ἐσ- στηλογράφησεν κατὰ τ- ὸ ψήφισμα ἠφειμένο- υς ἐν τοῖς Ὠραίοις ἐλε- υθέρους· Σκαμάνδριος Ὀλυμπίου Ἀφιδναῖος νεώτε- ρος ἀφίησιν ἐλεύθερον τὸν ἐξ- αυτοῦ οἰκέτην Ἠνίοχον παραμ- εῖναντα ἐατῶ[ι ἕως ἂν ζῆ ἀπι]- έναι οὐ ἂν αὐτ[ὸς βούληται] [-----].	Ὅταν ἦταν ἀρχὼν ὁ Φειδαντίδης, ὁ ἐκλεγμένος κήρυκας τῶν θυσίων Μενεκράτης (γιὸς) τοῦ Χαιρεφίλου ἀπὸ τὸν δῆμο τῶν Κηδῶν, ἀνέγραψε με στήλη σύμφωνα με τὸ ψήφισμα αὐτοῦς (τοὺς δούλους) που εἶχαν ἀφεθεῖ ἐλεύθεροι κατὰ τὴν εορτὴ τῶν Ὠραίων· ὁ Σκαμάνδριος (γιὸς) τοῦ Ὀλυμπίου ἀπὸ τὸ δῆμο τῶν Ἀφιδνῶν, ὁ νεώτερος, ἀφῆνει ἐλεύθερο τὸν υπηρέτη του Ἠνίοχο ὑπὸ τὸν ὅρο να παραμείνει κοντὰ του ὅσο ζεῖ (καὶ) να πᾶει ὅπου αὐτὸς θέλει ... (Ε. Ζαββού)	Β' μισό 1ου αἰ. π.Χ.
5 X10 ASAA 19-21 (1941-43) αρ. 4.	ἐπὶ Καλλιμάχου ἀρχοντος, ἐπὶ τῆς Ἰππο- θωντίδος πρώτης πρυτανείας, Ἐκατ[ομ]- [β]αίωνος ὑστέρου ἐβδόμῃ ἰσταμένου. ἐ[κ]- κλησία τῶν τετελεσμένων· τῶν προέ- δρων ἐπεψήφισεν Σάτυρος Γαργητ[τι]ος καὶ συμπρόεδροι· ἔδοξεν τῶι δήμῳ[ι. Ἀγῆ]- σαρχος Ἀγαθοσθένου Ἰππ[οτομάδης εἶπεν·] ἐπειδὴ Ἀριστοκράτης[ς ----- ὑπέρ] τοῦ δήμου τῶν τετελεσμένων -----] ἔτη ταμίας τ[ῶν ἱερῶν χρημάτων καλῶς] καὶ εὐσεβ[ῶς -----]	Ἐπὶ Καλλιμάχου ἀρχοντος, ὅταν πρυτάνευε ἡ Ἰπποθωντὶς φυλὴ πρώτη στη σειρά, τὴν ἑβδομὴ ἡμέρα τοῦ μηνός Ἐκατομβαιώνος τοῦ δευτέρου· συνέλευση τῶν μνημένων· ἀπὸ τοὺς προέδρους ὁ Σάτυρος ἀπὸ τὸ δῆμο τῶν Γαργηττίων καὶ οἱ συμπρόεδροι ἔθεταν τὸ θέμα σε ψηφοφορία. ἀπόφαση τῶν μνημένων· ὁ Ἀγῆσαρχος (γιὸς) τοῦ Ἀγαθοσθένου ἀπὸ τὸν δῆμο τῶν Ἰπποτομαδῶν εἰσηγήθηκε· ἐπειδὴ ὁ Ἀριστοκράτης... ὑπὲρ τῶν μνημένων... χρόνια, ταμίας τῶν ἱερῶν χρημάτων καλῶς καὶ με εὐσεβεία... (Ε. Ζαββού)	1ος αἰ. π.Χ. (ΕΦΑ) 250-200 π.Χ.(IG)

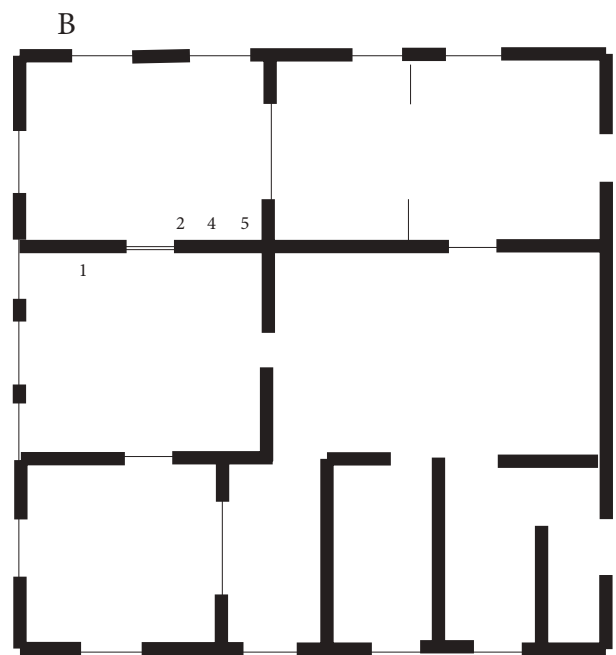
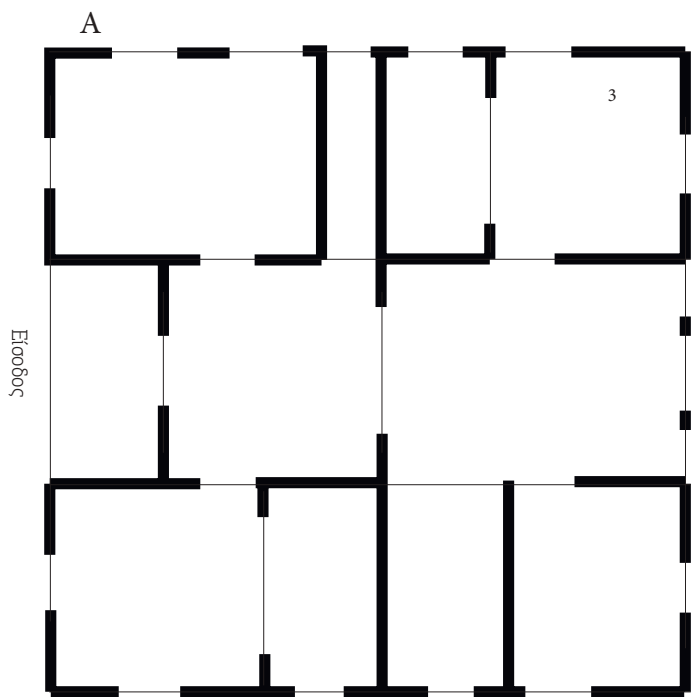
*Τα γράμματα που βρίσκονται σε αγκύλες [-] δὲν σώζονται ἀλλὰ συμπληρώνονται.

*Inscriptiones Graecae (IG): Συλλογὴ, ἔκδοσις καὶ σύντομος σχολιασμός ὅλων τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ χώρου. Ἡ ταξινόμησή τους γίνεται ἀνά εἶδος καὶ γεωγραφικὴς περιοχῆς (IG I-III Αθῆνα καὶ Ἀττικὴ. IG IV-VI Πελοπόννησος. IG VII-IX Κεντρικὴ Ἑλλάδα. IG X Βόρεια Ἑλλάδα, Θράκη, Σκυθία. IG XI-XII Νησιὰ Αἰγαίου. IG XIII Κρήτη. IG XIV Ἰταλία καὶ Σικελία. IG XV Κύπρος). Τὴν γενικὴ σύνταξη καὶ ἐπιμέλεια τῶν τευχῶν ἔχει ἡ Berlin-Brandenburg Academy of Sciences and Humanities, ἀλλὰ ἐργάζονται γιὰ αὐτὰ πολλοὶ ξένοι καὶ Ἕλληνες ἐπιστήμονες. Μέχρι σήμερα ἔχουν ἐκδοθεῖ περισσότερα ἀπὸ 50 τεύχη, μερικὰ ἀπὸ τα ὁποῖα εἶναι ἀναθεωρημένους ἐπιανεκδόσεις.

Σημειώσεις

A series of horizontal dotted lines for taking notes.

Ενδεικτική Γενική βιβλιογραφία

Κριτζάς Χ. & ά., *Η Ελληνική Γραφή*, Υπουργείο Πολιτισμού – Διεύθυνση Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων - Επιγραφικό Μουσείο, Αθήνα, 2002.

Guarducci M., *Η ελληνική επιγραφική: Από τις απαρχές ως την ύστερη ρωμαϊκή αυτοκρατορική περίοδο*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2008.

Ενδεικτική Ειδική βιβλιογραφία για τη Λήμνο

Αρχοντίδου Α. & ά., *Λήμνος Αμικθαλόεσσα*, Υπουργείο Πολιτισμού – Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, Αθήνα, 2000.

Beschi L., Λήμνος. Στο *Αρχαιολογία: Νησιά του Αιγαίου*, Εκδοτικός Οίκος Μέλισσα, Αθήνα, 2005, 106-114.

Accame, S. Iscrizioni del Cabirio di Lemno, *Annuario della Scuola Archeologica di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente (ASAA)*, 19-21 (1941-43) 76-105.

Beschi, L., Cabirio di Lemno: testimonianze letterarie ed epigrafiche, *Annuario della Scuola Archeologica di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente (ASAA)*, 74-75 (1996/97) 7-145.

Culasso Gastaldi, Enrica, *Studi su Lemnos*, Edizioni dell' Orso, Alessandria 2020.

Inscriptiones Graecae (IG), τόμος XII 8.

Rocca, Francesca, Le iscrizioni di manomissione dal Cabirio di Lemno, *Annuario della Scuola Archeologica di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente (ASAA)*, 88 (2010) 289-308.

Rocca, Francesca, The Horologion of Dexippos: A fresh insight into Hellenistic Lemnos, στον τόμο *C. F. Norena and N. Papazarkadas, From Document to History. Epigraphic insights into Greco-Roman world*, Brill Studies in Greek and Roman Epigraphy vol. 12, Leiden 2019, 120-134.

Ιστότοποι

Επιγραφικό Μουσείο. Διαθέσιμο από: <https://epigraphicmuseum.gr/>

ΘΕΤΙΜΑ. Αρχαίες Ελληνικές Διάλεκτοι. <https://ancdialects.greek-language.gr/>

Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας. Διαθέσιμο στο https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/tools/liddel-scott/search.html?start=2380&lq=%CE%9A

Ματθαίου Α., *Ανθολογία Επιγραφών: Όψεις του δημοσίου και ιδιωτικού βίου των αρχαίων Ελλήνων*. Στο *Πύλη για την Ελληνική γλώσσα*. Διαθέσιμο από: https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/inscriptions/index.html

ΙΣΤΟΡΙΕΣ
ΓΡΑΦΗΣ
ΑΝΘΡΩΠΟ
ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ
ΘΕΣΜΟ
ΛΑΤΡΕΙΕΣ

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση

Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

